

Kolbuszewska, Jolanta / Nadolski, Łukasz

Historia najnowsza na łamach łódzkiej prasy naukowej i społeczno-kulturalnej od połowy lat 90. XX w. ("Folia Historica", "Przegląd Nauk Historycznych", "Rocznik Łódzki", "Tygiel Kultury")

Dzieje Najnowsze 36/2, 291-296

2004

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

ŻYCIE NAUKOWE

Historia najnowsza na łamach łódzkiej prasy naukowej i społeczno-kulturalnej od połowy lat 90. XX w. („Folia Historica”, „Przegląd Nauk Historycznych”, „Rocznik Łódzki”, „Tygiel Kultury”)

Celem niniejszego artykułu jest prezentacja dorobku badawczego łódzkiego środowiska historycznego w zakresie dziejów najnowszych na łamach wybranych periodyków, począwszy od drugiej połowy lat 90. XX w.¹ Zanim jednak przejdziemy do zasadniczych rozważań, przedstawmy krótko wybrane tytuły.

„Folia Historica” ukazuje się od 1980 r. w ramach wydawnictwa „Acta Universitatis Lodziensis” (poprzednio „Zeszyty Naukowe UŁ Seria I. Nauki Humanistyczno-Społeczne”). W odróżnieniu od „Folii”, na łamach której publikuje się artykuły, studia i rozprawy kierowane przeważnie do środowisk akademickich, „Przegląd Nauk Historycznych” jest pismem popularyzującym problematykę historyczną, adresowanym do szerszego kręgu czytelników². Autorami publikacji, podobnie jak w pierwszym przypadku, są uczeni związani z Instytutem Historii UŁ, ale odbiorcami — wedle deklaracji redaktorów — „osoby zainteresowane historią amatorsko i zawodowo, kręgi akademickie i oświatowe, uczniowie i studenci, miłośnicy historii ze wszystkich grup społecznych i wiekowych”³. Kolejne z omawianych czasopism — „Rocznik Łódzki” to organ łódzkiego oddziału Polskiego Towarzystwa Historycznego, ukazujący się od 1929 r., poświęcony dziejom Łodzi i ziem województwa łódzkiego, piotrkowskiego, sieradzkiego i skierniewickiego⁴.

W odróżnieniu od trzech wymienionych wyżej tytułów, będących profesjonalnymi pismami naukowymi, „Tygiel Kultury” to miesięcznik o charakterze literacko-kulturalnym. Autorami publikacji pojawiających się na jego łamach są m.in. dziennikarze, historycy, socjologowie, historycy sztuki, politolodzy, badacze literatury i etnologowie. Zakres zainteresowań redakcji obejmuje przeszłe i współczesne pogranicza kultur i szerokie spektrum stosunków międzykulturowych na płaszczyźnie literatury, sztuki, historii i socjologii. Szczególne miejsce w publicystyce

¹ Przedmiotem badań są kolejne numery i tomy czasopism, wydane w latach 1995-2003.

² „Przegląd Nauk Historycznych” to periodyk, który zadebiutował na rynku wydawniczym w 2002 r. Dotychczas ukazały się trzy jego numery.

³ Zob. „Przegląd Nauk Historycznych”, R. I, 2002, nr 1, s. 5.

⁴ Analizujemy „Rocznik Łódzki”, począwszy od tomu XLIII, na XLIX skończywszy.

autorów Tygla" zajmują także dzieje miasta i regionu łódzkiego⁵. Narracja historyczna prezentowana na łamach tego pisma nie jest skomplikowanym dyskursem akademickim, lecz ma formę wspomnień, relacji świadków historii, refleksji, dyskusji i sądów nad przeszłością.

We wszystkich omawianych periodykach ukazują się teksty poświęcone historii politycznej ojczyzny powszechnej, dziejom dyplomacji, rozprawy z zakresu historii wojskowości, historiografii, kultury, sztuki, prawa czy gospodarki.

W obszarze studiów nad dziejami najnowszymi dominują następujące płaszczyzny badawcze:

— **Problematyka stosunków międzynarodowych**, w ramach której prowadzone są badania nad zagadnieniami bezpieczeństwa i rozbrojenia w odniesieniu do lat 1914-1939, czasów II wojny światowej i okresu powojennego.

Wspomniane studia zaowocowały szeregiem artykułów, poświęconych m.in. stosunkom dyplomatycznym łączącym kraje zachodnioeuropejskie (głównie Francję i Wielką Brytanię) ze Stanami Zjednoczonymi, kwestiom europejskiej polityki rozbrojeniowej oraz zagadnieniom związanym z funkcjonowaniem Ligi Narodów, a także problemom podnoszonym podczas obrad konferencji pokojowych. Uwzględniane są również dzieje dyplomacji polskiej, problematyka stosunków polsko-rosyjskich i polsko-sowieckich, polityka zagraniczna Czechosłowacji, a także kwestie ochrony praw mniejszości narodowych w Europie⁶. W tym miejscu podkreślić należy zdecydowaną przewagę publikacji poświęconych czasom międzywojnia. Jeśli chodzi o okres powojenny, prezentuje się głównie kwestie kontroli i redukcji zbrojeń, tematykę konfrontacji na linii Wschód-Zachód oraz genezę, powstanie i działania Organizacji Narodów Zjednoczonych⁷.

Łódzkie środowisko historyczne nie ogranicza się tylko do badań z zakresu dziejów dyplomacji. Problematyka stosunków międzynarodowych ujmowana jest znacznie szerzej, w jej ramach bada się również więzi intelektualne łączące państwa europejskie. Na łamach „Folii” 1 „Przeglądu” ukazują się artykuły poświęcone kontaktom intelektualnym emigrantów politycznych z Europy Środkowowschodniej po II wojnie światowej, teksty traktujące o losach przedstawicieli świata kultury emigrujących z Niemiec po dojściu Hitlera do władzy⁸. Redakcja miesięcznika „Tygiel Kultury” przedstawia zaś problematykę tolerancji, stereotypów, konfliktów narodowościowych i wzajemnego przenikania się zjawisk kulturowych⁹. Obszarem jej zainteresowań jest pogranicze kultur, symbolicznie umiejscawiane nie tylko w Łodzi, ale również w Petersburgu, Lizbonie czy Belfaście¹⁰.

⁵ Omawiamy kolejne wydania miesięcznika, zaczynając od nr. 1 z 1995 r., aż po nr 4-6 z 2003 r.

⁶ Omawianej problematyce poświęcili artykuły m.in.: A. M. Brzeziński, *Rozbieżności pomiędzy Francją i Stanami Zjednoczonymi w sprawie rozbrojenia w dwudziestoleciu międzywojennym*, „Folia Historica”, nr 53, 1995; S. M. Nowinowski, *Czechosłowacka polityka bezpieczeństwa w latach 1918-1919*, ibidem, nr 65; D. Jeziorny, *Akcja amerykańskich organizacji żydowskich na rzecz międzynarodowej ochrony praw mniejszości (1918-1919)*, ibidem, nr 59, 1997.

⁷ Zob. A. Rosiak, *Stanowisko delegacji brytyjskiej wobec koncepcji utworzenia Komisji Energii Atomowej na konferencji Rady Ministrów Spraw Zagranicznych w Moskwie (16-25 grudnia 1945)*, ibidem, nr 75, 2002; P. Chmielewski, *Geneza tzw. sprawy irańskiej w Radzie Bezpieczeństwa ONZ*, „Przegląd Nauk Historycznych”, R. 1, 2002, nr 1; idem, *Balkańska komisja śledcza Rady Bezpieczeństwa ONZ (styczeń-czerwiec 1947)*, ibidem, 2002, R. 1, nr 2.

⁸ K. Jedynakiewicz, *Niemiecki emigrant na amerykańskim rynku wydawniczym — „Decision” Klausy Man- na w świetle własnej korespondencji i wspomnień*, „Folia Historica”, nr 59, 1997.

⁹ Zob. N. Modnicka, *Owo monstrum — stereotyp*, „Tygiel Kultury” 1999, nr 1-3.

¹⁰ Zob. J. P. Jędrzejewski, *Co dalej Północna Irlandia*, „Tygiel Kultury” 1997, nr 6-7.

— **Dzieje Europy Środkowowschodniej** to obszar badań w obrębie, którego dominuje historia polityczna Rosji (od narodzin i rozwoju systemu partii politycznych) i ZSRR¹¹. W licznych publikacjach uczeni dają również wyraz swym zainteresowaniom zagadnieniami związanymi z dziejami regionu: historią Czechosłowacji, Ukrainy, Zakaukazia oraz bilateralnymi stosunkami łączącymi Polskę z tą częścią kontynentu¹².

Autorzy artykułów publikowanych na łamach „Tygla Kultury” koncentrują się głównie na zagadnieniach związanych z polityką narodowościową ZSRR i Rosji ze szczególnym uwzględnieniem państw nadbałtyckich, Białorusi, Ukrainy oraz Czeczenii¹³. Ważnym obszarem ich zainteresowań jest także historyczne i polityczne tło konfliktów narodowościowych w Jugosławii i Bułgarii¹⁴. Wspomnianej problematyce poświęcono cykl zeszytów monograficznych.

Jeśli chodzi o ramy chronologiczne, najlepiej reprezentowanym okresem są czasy II wojny światowej, w szczególności problematyka tragicznych losów Polaków na ziemiach wschodnich podczas tzw. pierwszej okupacji radzieckiej¹⁵. Poza tym publikuje się studia poświęcone funkcjonowaniu radzieckiej propagandy oraz teorii i praktyce radzieckiej myśli wojskowej. Poświęca się także uwagę stanowi aktualnemu i perspektywom badawczym w zakresie historiografii stosunków polsko-radzieckich¹⁶.

— **Spoleczno-polityczne dzieje Polski do 1939 r.** — do katalogu problemów pojawiających się w publikacjach z tego zakresu należą zagadnienia z dziedziny historii gospodarczej, takie jak rozwój przemysłu, przeobrażenia w strukturze własnościowej, procesy kartelizacji, kwestie polityki finansowej i stosunków handlowych II Rzeczypospolitej¹⁷. Obok problemów gospodarczych, istotną płaszczyznę rozważań stanowią dzieje masowych ruchów politycznych i społecznych, historia partii politycznych. Bada się również dzieje parlamentu oraz poszczególnych gabinetów rządowych, stosunki Rzeczypospolitej z sąsiadami. W kręgu zainteresowań pozostaje także obóz piłsudczykowski¹⁸.

Na łamach prezentowanych periodyków pojawiają się także biografie polityczne, studia z zakresu historii ustroju, dziejów oświaty i kultury¹⁹, podejmowana jest problematyka mniej-

¹¹ Zob. P. Chmielewski, *ZSRR u progu „zimnej wojny” (Narastanie kryzysu ideologicznego)*, „Folia Historica”, nr 55, 1996.

¹² Zob. P. Olszewski, *Kwestie francuskiej pomocy wojskowej dla republik zakaukaskich w latach 1919-1921*, „Folia Historica”, nr 65; R. Kwapis, *Geneza Praskiej Wiosny (Czechosłowacja w latach 1948-1966)*, ibidem.

¹³ Zob. A. Besancon, *Granice Europy na Wschodzie—kwestia rosyjska*, „Tygiel Kultury” 1996, nr 1; J. Darski, *Czeczenia — koniec rosyjskiej dominacji*, ibidem 1997, nr 13-14.

¹⁴ Zob. M. Janik, *Anatomia bałkańskiej nienawiści*, ibidem 2000, nr 7-9.

¹⁵ Zob. A. Głowacki, *Sprawa powojennej Polski na łamach „Nowych Widnokręgów” w latach 1941, 1942-1944*, „Folia Historica”, nr 53, 1995; B. Bujanowska, *Utworzenie Ambasady Rzeczypospolitej Polskiej w ZSSR w 1941 roku*, ibidem 2002, nr 75.

¹⁶ Zob. A. Kiszelińska, *Proces pilota Francisa Garry’ego Powersa z 17-19 sierpnia 1960 roku w propagandzie sowieckiej*, ibidem, nr 75, 2002; W. Materski, *Historiografia stosunków polsko-radzieckich. Stan aktualny i perspektywy badawcze*, ibidem, nr 5, 1996; idem, *Miejsce II Rzeczypospolitej w sowieckiej polityce zagranicznej (1918-1938)*, „Przegląd Nauk Historycznych”, R. I, 2002, nr 1.

¹⁷ Zob. B. Wachowska, *Stosunki handlowe polsko-radzieckie we włókiennictwie w dwudziestolecu międzywojennym*, „Folia Historica”, nr 55, 1996; M. Łapa, *Przymusowa kartelizacja przemysłu II Rzeczypospolitej w latach 1925-1933*, ibidem, nr 60, 1997.

¹⁸ Zob. P. Waingertner, *Zjednoczenie Pracy Wsi i Miast w wyborach parlamentarnych w 1930 r.*, ibidem, nr 71, 2001; A. Adameczyk, *Bogusław Miedziński jako współtwórca i proponent zarządzeń konstytucyjnej (1930-1936)*, ibidem, nr 71, 2001.

¹⁹ Zob. M. Nartowicz-Kot, *Ignacy Daszyński a kwestia oświaty robotniczej w dwudziestolecu międzywojennym*, ibidem, nr 71, 2001.

szości narodowych, w tym tzw. kwestii żydowskiej. Uwzględnić należy również rozprawy mieszczące się w ramach szeroko pojętej historii mentalnej, w których porusza się problem świadomości historycznej w dwudziestoleciu międzywojennym, zagadnienia stereotypów i stosunku do tradycji²⁰.

— **Zagadnienia z dziedziny historii historiografii** — w artykułach poświęconych tej problematyce największy nacisk położono na historiografię współczesną, zarówno polską, jak i powszechną, krajową i emigracyjną. W obszarze zainteresowań znalazły się m.in. dyskusje wokół pojęcia stalinizmu, toczące się na gruncie historiografii radzieckiej i rosyjskiej, zagadnienia stalinowskiej unifikacji nauki historycznej (rozważane na przykładzie Polski), zastanawiano się również nad perspektywami rozwoju historycznej dyscypliny w „okresie przemian”²¹.

— **Historia Polski współczesnej** — autorzy publikacji z tego zakresu prezentują dzieje ojczyzny na tle historii powszechnej po 1939 r. Zainteresowania ich obejmują politykę władz Polski powojennej w dziedzinie narodowościowej. Na łamach omawianych periodyków odnajdujemy studia poświęcone problemom ukraińskim, niemieckim, żydowskim, białoruskim²². W ramach tych zagadnień położono nacisk na relację pomiędzy polityką państwa a życiem społecznym, kulturalnym i naukowym. Osobną grupę tekstów stanowią biografie polityczne oraz opracowania poświęcone uczestnictwu Polski w tzw. nowym ruchu słowiańskim (szczególnym zainteresowaniem cieszy się środowisko neopogańskich mistyków w Polsce w latach 1946-1947)²³.

Obszarem rozważań autorów tekstów ukazujących się w „Tyglu” są przemiany społeczne i polityczne po 1945 r., problematyka stalinizmu i przemian październikowych²⁴ oraz stanu wojennego²⁵. Ważnym elementem refleksji historycznej dotyczącej omawianego okresu są także dzieje i postawy emigracji polskiej po 1945 r.²⁶

— **Historia Łodzi i regionu łódzkiego** — autorzy publikacji z dziedziny regionalistyki koncentrują się głównie na problematyce społeczno-politycznej. Obszar ich badań obejmuje działalność łódzkich ugrupowań politycznych w latach 1918-1939 wraz z sylwetkami ich działaczy²⁷, dzieje gospodarcze regionu, historię instytucji oświatowych, prasy i administra-

²⁰ Zob. B. Wachowska, *Od 11 listopada do 11 listopada, czyli spory o symboliczne święto niepodległości Polski*, ibidem, nr 64, 1999; P. Waingertner, „Judeomasoneria” — ze stereotypu wolnomularstwa w Polsce międzywojennej, ibidem.

²¹ Zob. R. Stobiecki, *Między przeszłością a teraźniejszością. Idea emigracji na łamach „Dodatku Literacko-Naukowego” paryskiej „Syreny” 1954-1959*, ibidem, nr 63, 1998; idem, *Stalinowska unifikacja nauki historycznej (przykład polski)*, ibidem, nr 55, 1996; A. F. Grabski, *Perspektywy historii historiografii w okresie przemian. Tezy do dyskusji*, ibidem, nr 55, 1996.

²² Zob. K. Lesiakowski, *Nastroje mieszkańców Łodzi i województwa łódzkiego w latach 1945-1948*, ibidem, nr 71, 2001; L. Olejnik, *Spoleczność żydowska w Łodzi w latach 1945-1950. Zarys problematyki*, ibidem, nr 60, 1997; idem, *Po akcji „Wisła. Ewolucja polityki państwa polskiego wobec ludności ukraińskiej w latach 1947-1958*, ibidem, nr 71, 2001.

²³ Zob. L. S. Pręcikowski, *Polska w „nowym ruchu słowiańskim”. Z działalności Komitetu Słowiańskiego w Polsce w latach 1945-1947*, ibidem, nr 69, 2000.

²⁴ Zob. R. Stobiecki, *Destalinizacja czy destalinizm*, „Tygiel Kultury” 1999, nr 4-6.

²⁵ Zob. Internowanay nr 18, *Pamięć—fragmenty*, ibidem 2000, nr 10-12.

²⁶ Zob. K. Tarnowski, *Z taśmoteki Rozgłośni Polskiej RWE. Alfred Longin Schetz (1910-1999)*, ibidem 2000, nr 10-12.

²⁷ Zob. I. Polit, *Łodzianie w Berezie Kartuskiej w latach 1934-1939*, „Rocznik Łódzki”, nr 47, 2000; I. Polit, *Aleksander Hauke-Nowak— wojewoda łódzki 1933-1938 — sylwetka polityka*, ibidem, nr 45, 1998.

cji, zagadnienia związane z dziejami wojskowości²⁸. W ramach badań nad historią lokalną podejmuje się również problematykę przemian demograficznych i społecznych, mniejszości narodowych po II wojnie światowej²⁹. Poruszana jest tematyka stosunków narodowościowych³⁰, dziejów łódzkiej kultury i sztuki³¹ oraz nie tak odległych wydarzeń politycznych³².

Niezwykle istotnym zjawiskiem, z jakim mamy do czynienia na łamach „Tygla”, jest akcentowanie silnego związku pomiędzy wielonarodowościowym charakterem miasta a jego kulturą.

Zestawienie ilościowe

Od połowy lat 90. XX w. na łamach czasopism prezentujących dorobek naukowy historyków związanych z Uniwersytetem Łódzkim („Folia Historica” i „Przegląd Nauk Historycznych”) ukazało się ponad 120 artykułów poświęconych historii najnowszej. Jeśli chodzi o zakres chronologiczny, najwięcej tekstów — 60% — dotyczy lat 1914-1939. Drugim pod względem liczebności publikacji jest okres historii współczesnej, który otwiera 1945 r.; poświęcono mu ponad 20% artykułów. Z czasami II wojny światowej wiąże się ok. 15% publikacji. Jeśli weźmiemy pod uwagę zakres problemowy, zdecydowanie dominują teksty poświęcone szeroko rozumianej historii politycznej; stanowią one ok. 60% publikacji. Sporym zainteresowaniem cieszą się również dzieje społeczne i problematyka z zakresu historii kultury, którym poświęcono odpowiednio 14% i 10% publikacji. Na łamach omawianych periodyków odnajdziemy także studia, których autorzy rozważają zagadnienia mieszczące się w ramach historii historiografii (6%), dziejów gospodarczych (ok. 5%), reprezentowana jest również historia wojskowości (ok. 5%).

Dziejom powszechnym poświęcono 48% tekstów, historii ojczystej ok. 45%, a tzw. problemom stykowym z pogranicza historii Polski i powszechnej ok. 7%.

Proporcje te wyglądają nieco inaczej w odniesieniu do „Rocznika Łódzkiego”, który z racji swej specyfiki koncentruje się na dziejach miasta i regionu. Ponad 70% tekstów publikowanych na jego łamach poświęcono historii Łodzi i okolic. Jeśli chodzi o zakres chronologiczny, w „Roczniku” dominuje okres dwudziestolecia międzywojennego, pod względem problemowym zaś na plan pierwszy wysuwają się zdecydowanie zagadnienia społeczno-gospodarcze.

Począwszy od drugiej połowy lat 90. minionego stulecia, w „Tyglu Kultury” opublikowano ponad 70 artykułów stanowiących szeroko rozumianą refleksję nad historią. Ponad połowa wspomnianych tekstów dotyczy stosunków międzynarodowych i międzykulturowych w XX w.

²⁸ Zob. J. Śmiałowski, *Zduńskowolskie instytucje oszczędnościowo-pożyczkowe i banki w latach 1902-1939*, ibidem, nr 42, 1995; M. Nartowicz-Kot, *Z dziejów oświaty robotniczej w Łodzi. Towarzystwo Uniwersytetu Robotniczego w latach 1923-1939*, ibidem, nr 42, 1995; A. Piasecki, *Dzienniki i czasopisma w Wielkopolsce Wschodniej w okresie II Rzeczypospolitej*, ibidem, nr 49, 2002; W. Kozłowski, *Pułkownik Józef Pecka — żołnierz i dowódca. Dopelnienie nieznanego losu (1939-1940)*, „Folia Historica”, nr 61, 1998.

²⁹ Zob. L. Olejnik, *Łódź wielonarodowa w pierwszych latach po II wojnie światowej*, „Rocznik Łódzki”, nr 45, 1998; L. Olejnik, *Spoleczność czeska w regionie łódzkim w latach 1945-1957*, ibidem, nr 44, 1997.

³⁰ Zob. W. Górecki, *Łódź rosyjska*, „Tygiel Kultury” 1999, nr 7-9.

³¹ Zob. *Ze wspomnień łódzkich Juliana Tuwima*, ibidem 1997, nr 4; K. Stefański, *Zagrożone dziedzictwo*, ibidem 2003, nr 1-3.

³² Zob. *Wielki strach po łódzku — rozmowa z Krystyną Sreniowską*, ibidem 1997, nr 3; L. Próchniak, *Mieszkańcy Łodzi wobec wprowadzenia stanu wojennego*, ibidem 2001, nr 10-11.

Historii lokalnej poświęcono ok. 30% publikacji, dziejom Europy Środkowowschodniejok. 15%, historii Polski po 1945 r., 10% artykułów. Należy jednak zaznaczyć, iż wiele spośród omawianych tekstów ma charakter wielowątkowy, łączy różnorodną problematykę, pozbawioną czytelnym ram chronologicznych.

Jolanta Kolbuszewska, Łukasz Nadolski
Łódź